

LVG-jongeren denken via de camera aan later

Inzoomen op je toekomst

Jongeren met een licht verstandelijke beperking vormden zich met behulp van een camera een beeld van hun toekomst. Foto-elicitering interview (uitlokking door foto's) heet die onconventionele interviewmethode.

Aan tien 16- en 17-jarige jongeren met een licht verstandelijke beperking is de vraag gesteld hoe zij over hun toekomst denken. Hierbij is gebruik gemaakt van interviews met behulp van *foto-elicitering*. Alle jongeren bleken een beeld van hun toekomst te hebben. Zij praatten over veel onderwerpen, zoals werk en kinderen, hoewel nog onduidelijk is hoe hun toekomst er precies uit zal gaan zien. Maar allemaal hebben ze de wens om zich te ontwikkelen tot zelfstandige volwassenen. Ze willen zo zelfstandig mogelijk wonen en werken, een relatie hebben, eventueel met eigen kinderen, en sociale contacten onderhouden. De jongeren vertellen daarbij over de weg die ze nog moeten afleggen om deze gewenste toekomst te kunnen bereiken. Ze geven blijk van zelfkennis en van inzicht in hun situatie.

Probleemstelling

Een beperking in het huidige onderzoek onder jongeren met een licht verstandelijke beperking is dat de meeste

resultaten gebaseerd zijn op verslagen van informanten als ouders, opvoeders, leraren en hulpverleners. Echter, uit onderzoek is gebleken dat informanten niet altijd weten wat jongeren zelf willen, zeker niet wanneer het gaat over de kwaliteit van hun bestaan en over hun toekomstverwachtingen. Het doel van ons onderzoek was om, ten behoeve van een betere afstemming in het behandel- en begeleidingsklimaat, meer inzicht te verkrijgen in het beeld dat jongeren met een licht verstandelijke beperking hebben van hun eigen toekomst.

Bij veel interviews worden de vragen vooraf door een onderzoeker bedacht. We weten dan niet of de daarin besproken onderwerpen op dat moment ook het belangrijkste zijn voor de desbetreffende jongeren. Het interview met *foto-elicitering* - een methode afkomstig uit de culturele antropologie - kan hiervoor een oplossing bieden. Bij *foto-elicitering* maken jongeren zelf foto's van hun toekomstwensen. Met behulp van de foto's kan een onderzoeker gesprekken uitlokken over die toekomst beelden.

Aan dit onderzoek hebben tien jongeren deelgenomen met een licht verstandelijke beperking en bijkomende problemen, die intramuraal waren opgenomen in een Orthopedagogisch Behandelcentrum.

Methode

Met toestemming van de jongeren zelf en van belangrijke mensen in hun omgeving, zijn aan de jongeren digitale fototoestellen ter beschikking gesteld. Hen werd de vraag gesteld om foto's te maken van situaties en mensen die volgens hen met hun toekomst te maken hadden.

Met ieder van hen zijn vervolgens individueel afspraken gemaakt om te gaan oefenen met de digitale fotocamera en met de opdracht. Bij de instructie is benadrukt dat de jongeren alles op de foto mochten zetten, waarvan zij dachten dat het belangrijk voor hen zou gaan worden vanaf hun achttiende levensjaar. Ook mochten ze zoveel foto's maken als ze wilden. Wanneer ze niet ergens een foto van zouden kunnen maken, mochten ze ook een plaatje op de foto zetten (bijvoorbeeld

van internet of uit een tijdschrift). De instructies zijn bewust zo open mogelijk gelaten om sturing in de keuze van de onderwerpen te voorkomen. Alle jongeren konden met de camera overweg. Hoewel de ene jongere meer uitleg nodig had dan de andere, konden zij na een half uur allemaal foto's maken. De jongeren hebben daarna in een periode van drie weken de mogelijkheid gekregen om de foto's voor de opdracht te maken. Gedurende deze tijd is er elke week persoonlijk contact met de onderzoeker geweest. Dit contact zorgde voor een positieve sfeer en hield het onderzoek levend bij de jongeren. Vervolgens heeft de onderzoeker met iedere jongere een afspraak gemaakt om die foto's te selecteren waarover hij of zij wilde vertellen tijdens het inter-

view. Voor de overzichtelijkheid voor de jongere is gekozen voor een maximum van vijftig foto's.

Interview

Iedere jongere werd vervolgens individueel geïnterviewd. Het interview had een open opzet. De jongere bepaalde zelf de volgorde waarin de foto's werden besproken en de onderzoeker werkte niet met een vastgestelde vragenlijst. Deze opzet had tot doel de jongere uit te dagen om de leiding te nemen in het gesprek. Het *foto-elicitering* interview vond plaats op een locatie van voorkeur van de jongere, bijvoorbeeld in de slaapkamer of op een andere rustige plek in de instelling. Tijdens alle fases van het onderzoek hield de onderzoeker in een logboek

observatiegegevens, opvallende dingen en een beschrijving van het onderzoeksproces bij. Deze informatie werd gebruikt als controle van het onderzoeksproces en van de bevindingen. Al het verzamelde materiaal is tijdens alle fasen van het onderzoek vertrouwelijk behandeld en persoonlijke gegevens zijn geanonimiseerd. De foto's zelf zijn niet geanalyseerd, alleen de op de foto's gebaseerde interviews. Deze zijn verwerkt in een analysemodel (zie figuur).

Resultaten

Jongeren vonden het prettig om met behulp van zelfgemaakte foto's over hun toekomst te praten. Alle jongeren lieten zien volop bezig te zijn met de vormgeving van hun eigen toekomst. De onderwerpen waarover zij in de interviews vertelden, kunnen onderge-

Figuur Overzicht thema's toekomstbeleving

bracht worden in dertien thema's. Thema's die in ieder gesprek uitgebreid aan de orde kwamen waren: zelfstandigheid, sociale contacten, wonen, wie ben ik, loopbaan en werk en vrijetijdsbesteding. Volgens het door hen gewenste toekomstbeeld wonen acht van de tien jongeren zelfstandig. Zes jongeren gaven aan samen te willen wonen met een relatie, waarvan vier dachten dan wel eigen kinderen te hebben.

De meeste jongeren hadden heel concrete ideeën over hoe zij een grotere mate van zelfstandigheid zouden kunnen krijgen. Veel jongeren zagen nog wel een weg van drie tot vijf jaar voor zich en de meesten dekten zich bij voorbaat in dat niet alles realiseerbaar zou kunnen zijn. De jongeren gaven

Fragmenten uit interview

Bij foto van bruidspaar

Jongeman (16 jaar): 'Ik wil wel trouwen later .. en kinderen weet ik nog niet .. misschien wel, misschien niet.'

Onderzoeker: 'Waarom wel?'

Jongeman: 'Omdat het me ook wel leuk lijkt enne ook wel lastig.'

Bij foto van ouderlijk huis

Onderzoeker: 'Heb je ook een idee waar je wilt wonen?'

Jongeman (17 jaar): 'Eigen plek waar ik ben geboren. En eventueel als ik ouder ben en ik heb een vriendin en we zijn ouder geworden zou ik in (plaatsnaam in Nederland) willen wonen.' 'Eh .. Ik heb daar L, mijn nicht die woonde daar eerst (...) hele mooie stad. Dus ik ben wel benieuwd. Dus als dat kan zou ik dat wel willen hoor!'

blijk van inzicht in eigen kunnen en mogelijkheden en noemden allemaal aspecten waar ze goed in waren en aspecten waar ze moeite mee hadden. Onderwerpen waar ze moeite mee dachten te krijgen waren het vinden van werk, het opvoeden van kinderen en financiën.

Alle meisjes zouden het liefst een verzorgend beroep kiezen, met mensen of met dieren. Van de zes jongens was er slechts één die eventueel een verzorgende kant op zou willen. Van de meisjes wilde niemand als eerste keus verder in de richting die nu door hun school werd aangeboden, voor de meeste jongens was dit wel het geval. Een aantal jongeren gaf aan zich beperkt te voelen in hun ontwikkeling, omdat ze niet genoeg mogelijkheden kregen om te leren, zowel op school als in de instelling.

Veel jongeren wilden graag naar een plek waar ze nog meer begeleiding op maat zouden krijgen, waar ze zo zelfstandig en zo normaal mogelijk hoopten te kunnen leven. Vier jongeren zeiden te verwachten dat ze later, voor een bepaalde periode of voor altijd, begeleiding nodig zouden hebben. Geen enkele jongere vond dat hij of zij op dit moment voldoende begeleid werd bij het realiseren van het eigen toekomstbeeld.

Discussie

De in dit onderzoek gebruikte aangepaste versie van de foto-elicitering methode is voor het eerst, succesvol, toegepast voor en bij jongeren met een lichte verstandelijke beperking. Het gebruik van dit soort interviews levert nieuwe inzichten op, structureert en

Fragment uit interview

Foto van de groepskamer

Jonge vrouw (16 jaar): 'Je mag maar heel weinig .. dus ... ja je wordt een beetje klein gehouden dus je mag niet zomaar naar de bioscoop niet alleen naar de bioscoop je mag niet uhm ... alles in overleg je kan niet zeggen van goh ik ga nu eens lekker ... naar het dorp of zo .. nee dat moet je eerst overleggen.'

'Of ook zelf koken of zo dat deed ik wel maar heel weinig, zelf boodschappen doen en zo ja .. dat .. dat deed ik niet echt .. ja er zijn natuurlijk momenten dat je dat kan doen .. nee ja .. sommige dingen ja die kan je niet echt goed leren hier.'

geeft diepte aan het kwalitatieve interview. Jongeren met een lichte verstandelijke beperking participeerden actief en enthousiast en waren in staat om met behulp van zelfgemaakte foto's te reflecteren op hun toekomst. Dit onderzoek laat zien dat het foto-elicitering interview bruikbare informatie oplevert, voor onderzoek en praktijk. Verder onderzoek naar de specifieke toepassing van de gehanteerde methode blijft echter noodzakelijk. Bij de analyse van de gegevens zouden in de toekomst niet alleen de transcripten gebruikt kunnen worden, maar zou ook gebruik gemaakt kunnen worden van meerdere bronnen zoals een logboek. Het foto-elicitering interview is tijdsintensief en vraagt flexibiliteit van de onderzoeker. Naast foto-elicitering moeten in de toekomst ook varianten van deze methodiek zoals foto-expressie

en de beeldend vertellende methode getoetst worden op hun bruikbaarheid voor de doelgroep mensen met een (licht) verstandelijke beperking. Het foto-elicitation interview lijkt een voor de praktijk veelbelovend hulpmiddel om het gesprek met jongeren met een licht verstandelijke beperking op gang te brengen en hun inbreng meer tot zijn recht te laten komen. De kracht van de methode ligt in het gebruik van zowel visuele als verbale middelen die nauw aansluiten bij de belevingswereld van de jongeren. De bevindingen van dit onderzoek bevestigen het belang van het goed luisteren naar deze jongeren en laten zien hoe belangrijk het is om hulpverleningsplannen samen met hen op te stellen.

Drs. Lyske Slump verrichtte het hier beschreven onderzoek in het kader van haar Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen aan de Universiteit Utrecht.

Dr. Xavier Moonen is als docent en onderzoeker verbonden aan de Universiteit van Amsterdam en als beleidsadviseur bij de Koraal Groep in Sittard.

Prof. dr. Marian J. Jongmans is hoogleraar Pedagogiek aan de Universiteit Utrecht en werkzaam als GZ-psycholoog in het UMC Utrecht.

Literatuur

Slump, L.E.G., Moonen, X.M.H., Hoekman, J., & Jongmans, M.J. (2010). 'Zelfstandig zijn als dat kan: toekomstbeelden van jongeren met een lichte verstandelijke beperking verblijvend in een orthopedagogisch behandelcentrum.' *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met een verstandelijke beperking*, 36 (4), 248-262.

Clark-Ibáñez, M. (2004). 'Framing the social world with foto-elicitation interviews.' *American Behavioral Scientist*, 47, 1507-1527.

Epstein, I., Stevens, B., McKeever, P., & Baruchel, S. (2006). 'Photo elicitation interview (PEI): Using photos to elicit children's perspectives.' *International Journal of Qualitative Methods*, 5, 1-9.

De laatste jaren is er meer aandacht voor de eigen inbreng van mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) in onderzoek. Subsidiegevers stellen vaak de eis dat er niet alleen gepraat wordt over mensen met een verstandelijke beperking, maar ook met hen en dat zij een actieve bijdrage hebben in het onderzoek. De hier gerapporteerde studie is daar een goed voorbeeld van. Jongeren participeren actief in de dataverzameling door foto's te maken van voor hen belangrijke thema's rondom hun toekomstbeeld en worden vervolgens geïnterviewd aan de hand van deze foto's.

De auteurs behandelen in dit artikel twee belangrijke thema's: het toekomstbeeld van jongeren met LVB, en de onderzoeksmethode waarmee jongeren met LVB worden bevraagd en betrokken bij het onderzoek. Het artikel hinkt echter op deze twee thema's. De auteurs geven aan dat het doel van het onderzoek is 'meer inzicht verkrijgen in het beeld dat jongeren hebben van hun eigen toekomst'. In het kader van het burgerschapparadigma en de zelfstandigheidsbevordering is het van groot belang dat in een vroeg stadium gesproken wordt met jongeren met LVB over hun toekomstbeeld, zodat zij daarin begeleid kunnen worden. Met behulp van de foto-elicitation methode worden jongeren geïnterviewd over dit thema. De uiteindelijke resultaten worden echter niet verder besproken in het licht van de bestaande literatuur en kennis over toekomstbeeld van jongeren met LVB.

Het doel van de studie lijkt eerder te zijn 'is de de foto-elicitation methode toepasbaar bij jongeren met LVB'. De auteurs betogen in de probleemstelling dat 'de meeste onderzoekers (in onderzoek onder jongeren met een LVB) hun resultaten baseren op verslagen van informanten'. Dit is slechts ten dele waar, en afhankelijk van het onderzoeksgebied. Er zijn ook veel onderzoekers die zowel naast ouders en begeleiders of leerkrachten ook de jon-

geren zelf interviewen. Desalniettemin is het van groot belang dat informatie over jongeren met LVB ook bij hen zelf wordt verkregen, zeker als het gaat om hun eigen toekomstbeeld. De foto-elicitation methode lijkt hiervoor een goed middel te zijn.

Het aardige van de foto-elicitation methode is dat de jongeren zelf aan de slag gaan binnen de dataverzameling. Zij bepalen welke thema's ze aan bod willen laten komen, door zelf onderwerpen te fotograferen die van belang zijn voor hun toekomst. De keerzijde van deze methode is dat er niet vanuit de theorie wordt gewerkt en er mogelijk belangrijke thema's worden gemist. Het is onduidelijk of de onderzoeker nog enige sturing heeft gegeven aan deze selectie. Omdat jongeren met LVB moeite hebben met structuur aanbrengen, bestaat het risico dat een eenzijdig beeld wordt geschetst met de foto's. Daarnaast zijn de resultaten niet afgezet tegen informatie van andere informanten. Alleen op die manier zou de conclusie getrokken kunnen worden dat de foto-elicitation methode meer inzicht geeft in het toekomstbeeld dan andere methoden. Bovendien geeft informatie van meerdere informanten, inclusief de cliënt zelf, altijd een breder inzicht in het toekomstbeeld.

De methode is nieuw in onderzoek bij jongeren met LVB en klinkt veelbelovend. In vervolgonderzoek zou een vergelijking moeten worden gemaakt met andere methoden om aan te tonen dat deze nieuwe methode informatie toevoegt aan de bestaande methoden. Dan is het een methode die waardevol is voor de praktijk door het gebruik van de visuele middelen en de eigen inbreng van de jongeren.

Maroesjka van Nieuwenhuijzen

is senior onderzoeker aan de VU Universiteit Amsterdam en lector Gehandicaptenzorg en Jeugdzorg, Hogeschool Leiden en William Schrikker Groep.